

for andre end de lokalt interesserede – af navne og små dagligdags begivenheder.

Den anden måde at læse bogen på har imidlertid at gøre med dens tone. Det er næppe nogen overdrivelse at kalde *På fløjen* for en vigtig kilde til indsigt i en højrenationalistisk tankegang, med alt hvad deraf følger af retorik og symboler. Vælger man denne tilgang, er bogen ganske enkelt uundværlig. At Mørup i sin høje alder tilsyneladende ikke har forandret indstilling til mange af datidens politiske spørgsmål og den måde de skulle løses på (jfr. interview i Berlingske Tidende, d. 30/7-2000) gør bogen til andet og mere end blot et historisk vidnesbyrd. Det er i den forbindelse værd at hæfte sig ved, at han har taget bladet fra munden og uden blusel bekender ideologisk kulør. Måtte hans eksempel blive fulgt, uanset farven på den politiske retning.

Adam Holm

JES FABRICIUS MØLLER: På sejrns vej – historien om Skolesamvirket Tvind og dets skaber Mogens Amdi Petersen. Forlaget DIKE, Kbh. 1999. 256 s., ill.

Jes Fabricius Møller (JFM) vil med sin bog kaste lidt lys over den gåde, Tvind er. Ud fra den antagelse, at den altdominerende drivkraft bag Tvind var og er Mogens Amdi Petersen, undersøges omstændigheder i dennes liv, der kan være blandt forudsætningerne for Tvind, men desuden belyses Tvindskolernes tilblivelse, opbygning og vækst set i lyset af resten af samfundet, den øvrige skoleverden og ikke mindst de offentlige myndigheder (s. 5).

I tråd med denne programerklæring indledes bogen med et kapitel om, hvad man kunne kalde Amdis Petersens dannelseshistorie og personlighed forud for Tvind-projektet. Så følger kapitler om Tvind-institutionernes opbygning – »Den rejsende højskole«, »Det nødvendige Seminarium«, diverse kurser og efterskoler, møllen – og om pædagogik og liv på skolerne. De næste kapitler tegner et rids af Tvind-koncernens forretningsmæssige side med vægt bl.a. på betydningen af de offentlige tilskud og med svimlende oversigter over det globale netværk, inklusive UFF. Så følger redegørelse for Tvindkritikkens første massive fremkomst i slutningen af 1970'erne, for skibe og »småskoler« og for skibet »Activ«s rystende logiske forlis i 1983. De sidste tre kapitler følger Tvind set fra undervisningsministeriet og som del af den samlede »frie skoleverden«, særloven fra 1996 med hvad deraf fulgte og afsluttende refleksioner om stat og lov og ret i Danmark.

Det er en meget velkrevet og velkomponeret bog, som dels genopfrisker meget af det, man som avislæser og pædagogisk engageret måtte have mødt i de forløbne 30 år i forbindelse med Tvind, og dels giver ny viden ikke mindst om de internationale netværk og koncernens arbejdsmetoder, om »Activ«s historie og om forhistorien til den uværdige særlov fra 1996. Meget er direkte beklæmende at læse – fremlagt på baggrund af grundig research og med en detaljrighed, som til overmål underbygger det ubehag og den vrede, som Tvind igennem en årrække har vakt hos mange, deriblandt hos undertegnede læser.

Det er som allerede antydtes bogens påstand, at den centrale magtfaktor i Tvind fra først til sidst, altid og til dato er Amdi Petersen. Derfor er det logisk at lægge vægt på at tegne hans historie forud for Tvind, og bortset fra, at forfatteren så vidt jeg kan se fejlvurderer 50ernes skoleklima med hensyn til autoritet og opbrydning af den, så er det tankevækkende at møde Amdi Petersen i hans første ungdom – hans skole- og samfundskritiske holdninger, hans afvis-

ning af traditioner og andres erfaring, hans aktiviteter med boligkollektiv, sejlskibsprojekt og andet rejseliv etc. etc. Ikke mindre interessant er det måske at få lidt at vide om den myndige og disciplinkrævende skoleinspektør, Amdis fader. Det dokumenteres til fulde, at Amdi Petersen i så at sige enhver henseende var på forkant af ungdomsoprør og studenteroprør, og man må også mærke sig hans gennembrudsevne med store og små projekter. Tvind var ikke det første.

Med hensyn til Amdi Petersens rolle i opbygningen af Tvind, kan man heller ikke være i tvivl: han var den altdominerende figur. Hans karisma skal heller ikke være unævnt for nu at sige det mildt. Derimod kan man diskutere, i hvor høj grad han hele vejen igennem har haft og har fod på hele Tvind, nærmere betegnet, om han ikke i 1979 led et nederlag i forhold til det system, han selv havde bygget op. JFM skriver (s. 160): I forbindelse med afsløringen af Amdi Petersens revolutionære arbejdspapir og Poul Jørgensens fremtrædende placering som Tvinds talsmand blev det almindeligt at antage, at Amdi Petersen var blevet detroniseret af lærergruppen. JFM afviser dette, og kan have ret, når han bruger ordet detroniseret. Ikke desto mindre fremhæver JFM selv, at man i det interview, Amdi Petersen gav til SIDs Fagbladet, genkender noget af den karisma, som han er berømt for, mellem linjerne. Jeg er enig, og i interviewet var Amdi Petersen tilbøjelig til at give køb på nogle af de procedurer, Tvind var blevet kritiseret for; han anglede – for sidste gang? – efter den danske offentligheds accept. Det er min tolkning, at dette svaghedstegn i forhold til Tvind-systemets autoritet var årsag til, at han blev – om ikke detroniseret, så trukket tilbage fra frontlinjen. Logisk tog kommissæren Poul Jørgensen over. Det var lykkedes Amdi Petersen at opbygge et system, som nu satte grænser for hans egen bevægelsesfrihed som leder. Hans svaghedstegn var blevet en trussel for systemet. – Denne tolkning kan muligvis afvises med henvisning til, at her taler endnu et offer for Amdi Petersens karisma. Måske. Men i tolkningen ligger også den indsigt, at det i givet fald ikke ville være første gang, en magtfuld person blev en slags offer for det system, han selv havde opbygget.

JFM skriver i sin indledning: Nogle siger, det begyndte som en god ide, der er løbet af sporet. Der er dog en intim sammenhæng mellem teori og praksis. Var der noget galt med Tvinds praksis kan det henføres til fejl ved teorien. Og var der noget galt med den, så har den været gal fra begyndelsen. Det er utvivlsomt en rigtig påstand, som kun bekræftes ved det nærmere kendskab til Tvinds historie, der fremlægges i bogen. Imidlertid kan der være en tendens til, at JFM undervurderer 60-70ernes trang til og mod på opbrud og overser, hvor bredt i den danske offentlighed Tvind kunne appellere med sine mærkesager: samfundskritisk og traditionskritisk pædagogik, herunder realitetspædagogik og learning by doing; plenumdemokrati; energipolitik, u-landshjælp, teknologi- og ekspertkritik; Grundtvig – til og med; respektløs håndtering endog af større finansoperationer – hvornår havde samfundskritiske kredse nogensinde før haft held til det? Disrespekt for autoriteter glædede også en bred progressiv population. Og samtidig glædede Tvinds disciplinkrav en bred højrefløj, og mange til højre og venstre – i ind- og udland – blev duperet af Tvinds effektivitet: den ene skole grundlagt efter den anden, møllen op at stå (som da togene kørte præcist under et vist andet regime). De frie skoler beskyttede deres liberale eksistensgrundlag og turde ikke røre ved nogen skoles frihed til at føre hvilken som helst pædagogik eller ideologisk linje. Tvinds revolutionære teori var der ikke stort kendskab til, og skulle man kende til den, så kunne det vel ikke skade med lidt revolutionær holdning, det plejede ikke i Danmark at føre til noget særlig

farligt. Alligevel: Når JFM taler om »den gåde, som Tvind er«, så ville det måske være rigtigere at tale om »den gåde, som den danske offentligheds tolerering af Tvind er«.

Bogens fremstilling af livet på Tvindskoler kommer vidt omkring de karakteristiske elementer og tegner et fint samlet billede af samværsformerne, giver prøver på dobbeltsproget og berører æstetikken – både sprog og æstetik kan utvivlsomt analyseres videre med udbytte – og fortæller nogle af de virkelig skræmmende historier om plenumtyranni og fastholdelse af elever, der vil væk. Karakteristikken af Tvind som et sekt-samfund er velunderbygget.

I denne sammenhæng er der nogle ting, der undrer: Hvordan kan man påstå (s. 68), at det er et vidnedbyrd om Tvinds gode sider, når så mange elever forbliver på skolerne uden at være låst inde. Det holder ikke, når man netop vil sidestille Tvind med Moonbevægelse og Jehovas Vidner o.lign. – Hvorfor undrer JFM sig (s. 89) over, hvad det mon er for mennesker, der giver sig ind under lærergruppens vilkår, når det samtidig indirekte fremgår, at det stort set kun var i starten, Tvind rekrutterede lærere udefra? – På hvilket grundlag (ingen dokumentation eller forsøg herpå!) kan JFM påstå (s. 78): På Tvind har mange faktisk lært noget. Man kan især fremhæve, at mange har lært sprog... og datamatstøttet undervisning nævnes, som om det i sig selv var et kvalitetsmærke.

Allermest savnes dog en kritisk holdning til efterskoler og småskoler og ikke mindst kommunernes brug af dem. Det påpeges først rigtigt, at efterskoleeleverne var fra underprivilegerede hjem (s. 74) og enten anbragt af hjemmet eller myndighederne. Det betyder, at de ikke som stærke elever eller som elever med stærke hjem har ressourcer til at stå op imod skolernes bekendte håndtering af elevmodsigelser gennem plenum- eller lærerautoritet. Efterskolerne har opnået gode pædagogiske resultater, hedder det (s. 74) med henvisning til de fleste pædagoger[s] og psykologer[s] anerkendelse, uden at grundlaget for denne anerkendelse beskrives. I næste åndedrag påpeges da også: En del af Tvindskolernes succes hænger også sammen med det enkle forhold, at antallet af døgninstitutionspladser er for lille i Danmark. Billigere end andre anbringelsesmuligheder er Tvinds efterskoler og småskoler også (s. 74). Forfatteren trækker hermed selv tæppet væk under »succes«-historiens pædagogiske substans. Der henvises (s. 75) til det gode ved den pædagogiske situation, at der ikke er generende arbejdstidsregler, der giver gennemtræk af personale dagen og ugen igennem. Det bagatelliseres, at personalet er dårligt uddannet, og pludselig, når det gælder efterskoler og småskoler, fremhæves, at eleverne måske for første gang i deres liv [oplever], at en voksen er interesseret i dem som mennesker og i deres ve og vel (s. 75). Glemte er den følelseskulde hos Tvind-lærere, som dokumenteres og begrundes s. 87: Denne følelseskulde var ikke tilfældig, den var resultatet af, at Tvind ikke arbejdede for at eleverne skulle have det bedre men for at ændre hele verden til det bedre. Dette citeres vedr. Den rejsende højskole, men der er intet i hele fremstillingen af Tvind-systemet, der påpeger eller bare sandsynliggør efterskole og småskoleers unddragelse fra Tvindsystemets indre logik. Bogens påstand, at det er væsentligt at holde sig for øje, at der er en stor forskel på efterskolerne og højskolerne på Tvind, er ikke forbundet med nogen dokumentation i retning af, at ikke begge skoletyper skulle være underlagt Tvindpædagogikken og Tvind-systemets logik. Eftersom adskillige af de rædselsberetninger om tyranni over for enkelte elever, der har verseret gennem årene, angår efterskoleelever, måtte der dokumentation til, dersom bogens påstand om de gode efterskoler skulle stå til troende.

Hvorfor undlader JFM at søge dokumentation om disse forhold eller påpege, at dokumentation ikke kan skaffes? Hvorfor fremsættes påstandene, når de ikke kan dokumenteres? JFM redegør s. 198 for en meget kritisk evalueringsredogørelse fra 1981 om småskolerne og anfører i noten: Meget tyder dog på, at disse forhold har bedret sig i nogen grad i mellemtiden. Hvorfor får man intet som helst at vide om, hvad dette »meget« er? Med de manglende kritiske spørgsmål vedrørende efterskoler/småskoler indtræder JFM i gåden om Tvind og den danske offentlighed.

Den cocktail, der udgøres af underprivilegerede elever, mangel på døgninstitutioner, billige Tvindskoler med dårligt uddannet personale og kommunernes økonomiske interesser, forekommer at være det allermest uværdige ved Tvinds og den danske offentligheds historie. Højesteret fik særloven ophævet. Hvem ophæver kommunernes mulighed for at anbringe underprivilegerede unge i Tvind-systemet, eller undersøger konsekvenserne heraf for de unge? Ikke denne bog.

JFM har i væsentlige spørgsmål været underlagt de samme vanskelige vilkår, som igennem årene har fået aviser til at skrive på grundlag af enkelthistorier (Bertel Haarder kaldte dem »sladderhistorier«). De få sprækker i Tvinds lukkethed, der fra tid til anden har vist sig, er blevet støvsuget for information i avis-spalterne. JFM har i nogle tilfælde benyttet sådan information med henvisning til pågældende avis, men uden at analysere avisens kildegrundlag – sådan at man ikke som læser finder sig rigtig vel betjent; men det er undtagelsen. Bortset fra den uforklarligt ukritiske holdning til det aktuelt mest brændende politiske spørgsmål vedrørende Tvind: kommunernes praksis med henvisning af unge til Tvinds efterskoler og småskoler, er bogen resultatet af et stort dokumentationsarbejde. Den er også et vellykket forsøg på at sammenfatte og analysere Tvind og dets omgivelser i det danske samfund, selv om forfatteren selv ender midt inde i dette problematiske forhold. Som historiker kan man kun finde bogen meget velkommen og en fornøjelse at læse. Men det er ikke nogen rar historie i den Danmarkshistorie, den har indskrevet sig i.

Gunhild Nissen